

Instrukcja dla obserwatorów - 2007

Łabędź krzykliwy

Monitoring Gatunków Rzadkich jest programem rozpoczętym w r. 2007 w ramach szerszego zadania Monitoring Ptaków Polski. Łabędź krzykliwy jest jednym z 7 gatunków ptaków objętych programem. Celem programu jest uzyskanie pełnego obrazu rozmieszczenia i liczebności populacji krajowej oraz śledzenie zmian liczebności łabędzia krzykliwego w dłuższej perspektywie czasu. Wskazanie przyczyn bezpośrednich lub pośrednich zmian liczebności gatunku umożliwi podjęcie działań ochronnych, ukierunkowanych na zmniejszenie wpływu negatywnych oddziaływań.

W niniejszym programie weźmie udział kilkudziesięciu wykwalifikowanych ornitologów, którzy mają doświadczenie w tego typu liczeniach ptaków. Gwarantuje to uzyskanie wartościowych danych, zebranych w oparciu o powtarzalne i sprawdzone metody badań populacji ptaków.

Dotychczasowe materiały umożliwiają prześledzenie zmian liczebności populacji krajowej łabędzia krzykliwego w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Z dużym prawdopodobieństwem można się spodziewać, że gatunek zostanie wykryty na wielu nowych stanowiskach, zwłaszcza w pasie Pojezierzy Pomorskiego i Mazurskiego, gdzie występuje szereg potencjalnych siedlisk tego gatunku.

W latach 2007-2008 kontrolami zostanie objętych 40-50 stanowisk lęgowych znanych z lat poprzednich oraz potencjalnych miejsc gniazdowania. Stanowiska lęgowe, które będą kontrolowane w danym sezonie typuje koordynator zajmujący się organizowaniem prac w całej Polsce.

Za stanowisko łabędzia krzykliwego uważa się miejsce gniazdowania jednej pary, a więc pojedynczy zbiornik.

Obserwator otrzymuje: 1/ niniejszą instrukcję, 2/ karty stanowisk, 3/ wykaz stanowisk do skontrolowania w bieżącym sezonie, 4/ mapy z lokalizacją stanowisk, które kontroluje w danym sezonie.

Zalecenia dla obserwatorów

Wskazane jest penetrowanie potencjalnych siedlisk na większym obszarze – w odległości do 20 km od znanych stanowisk. Ponieważ stwierdzenie pewnego lęgu jest często poprzedzone przebywaniem pary przez 1-2 sezony w odpowiednim siedlisku lęgowym, bardzo ważne jest kontrolowanie stanowisk, gdzie stwierdzono wcześniej ptaki w okresie lęgowym. Podczas lokalizowania nowych stanowisk lęgowych jako wskazówkę można wykorzystywać także obserwacje pojedynczych ptaków dokonane w sezonie lęgowym.

Efektywność poszukiwań stanowisk lęgowych łabędzia krzykliwego będzie najwyższa jeśli kontrole obejmą siedliska preferowane przez ten gatunek. Są to zwykle zbiorniki o powierzchni kilka-kilkanaście ha, najczęściej dobrze osłonięte: w otoczeniu lasów lub zakrzaczeń. Mogą to być zarówno akweny naturalne: zbiorniki śródleśne, śródpolne, jeziora, starorzecza, jak i zbiorniki sztuczne – najczęściej stawy rybne. Warunkiem występowania gatunku jest obecność dogodnych żerowisk i miejsc odpowiednich do umiejscowienia gniazda, czyli z bogatą roślinnością wynurzona i podwodna oraz z rozległymi szuwarami.

Terminy kontroli

Kontrole stanowisk lęgowych należy prowadzić dwukrotnie w sezonie w następujących terminach:

1. **1-31 maj** – kontrola ukierunkowana na stwierdzenie par, często już w okresie wysiadywania.
2. **1-31 sierpień** – stwierdzenia rodzin z młodymi, kontrola sukcesu lęgowego.

Wskazane terminy ustalono w oparciu o fenologię lęgów gatunku. W przypadku 1. kontroli najbardziej optymalny okres przypada na pierwszą połowę maja, a 2. kontroli od 10 do 31 sierpnia.

Należy podkreślić, że **tylko dwukrotna kontrola stanowiska lęgowego będzie uznawana za pełnowartościową**. Jednak w przypadku nie wykrycia gatunku podczas pierwszej kontroli, nie ma potrzeby wykonania powtórnej kontroli stanowiska w sierpniu – zalecenie to dotyczy również stanowisk potencjalnych.

Pogoda

Warunki pogodowe wpływają na dokładność uzyskanych wyników obserwacji. Efektywność kontroli jest najmniejsza podczas pogody wietrznej, opadów czy mgły – dlatego nie jest wskazane prowadzenie prac terenowych w takich warunkach.

Zalecenia szczegółowe

1. Pierwszą kontrolę w maju należy wykonać obejmując obserwacjami cały zbiornik, a w przypadku zespołu stawów, kontrolując wszystkie stawy napelnione wodą, gdyż łabędzie mogą w kolejnych latach gniazdować na innym stawie. W tym okresie ptaki dorosłe są bardzo ostrożne, zwłaszcza jeśli są lęgowe: jeden z ptaków najczęściej wysiadyje, a drugi przebywa w pobliżu. Zwłaszcza osobnik „pilnujący” jest łatwiejszy do wykrycia, bo częściej występuje na otwartej przestrzeni, a przebywając wśród roślinności obserwuje teren wyciągając szyję, dzięki czemu można go zauważyć z większej odległości. Tam gdzie jest to możliwe warto prowadzić obserwacje z punktów bardziej wyniesionych, wykorzystując ukształtowanie terenu i ambony myśliwskie. Ze względu na czujność ptaków w tym okresie kontrolę należy prowadzić z miejsc osłoniętych. Jeśli łabędzie nie zostaną stwierdzone na kontrolowanym zbiorniku, warto przeprowadzić wywiad u wędkarzy czy obsługi stawów – ich informacje mogą pomóc we wskazaniu miejsca przebywania łabędzi.

Zaleca się wykonanie kontroli w pierwszej połowie maja, gdy roślinność jest jeszcze słabo rozwinięta.

2. Podczas drugiej kontroli w sierpniu należy dokładnie spenetrować stanowisko pod kątem wykrycia ptaków z lęgiem. Dla każdej pary należy określić kryterium gniazdowania (patrz poniżej, kryteria są wymienione również na karcie stanowiska). Nierzadko u tego gatunku ptaki dorosłe z młodymi mogą przenosić się na zbiorniki w sąsiedztwie, położone w odległości do 1 km (np. w wyniku przepłósnienia lub zbyt niskiego poziomu wody), dlatego istotne jest penetrowanie zbiorników w pobliżu miejsca stwierdzenia podczas 1. kontroli. Wskazane jest prowadzenie obserwacji z punktów wyniesionych. Ptaki w tym okresie mogą przesiadywać przez dłuższy czas w jednym miejscu i dlatego, jeśli brak potwierdzenia obecności gatunku, kontrola powinna trwać przynajmniej 2 godziny. Najmniejsza aktywność dotyczy godzin południowych.

Przekazywania danych, standaryzacja zapisów

Wyniki kontroli zapisujemy na karcie stanowiska. Na jednej karcie należy notować obserwacje z jednego stanowiska lęgowego (definicja stanowiska patrz powyżej).

Zapisując wynik kontroli posługujemy się następującymi kryteriami lęgowości:

- O** - jednorazowa obserwacja pojedynczego ptaka w siedlisku lęgowym
- R** - obserwacja rodziny (jeden ptak lub para) z lotnymi młodymi
- P** - para ptaków obserwowana w siedlisku lęgowym
- KT** - tokująca lub kopulująca para
- NP** - zaniepokojenie jednego ptaka lub pary wskazujące na obecność lęgu
- BU** - budowa gniazda
- GNS** - świeże gniazdo
- WYS** - gniazdo wysiadywane
- JAJ** - gniazdo z jajami, lub skorupy jaj w gnieździe
- PIS** - gniazdo z piskletami
- MŁO** - młode poza gniazdem, nielotne lub słabo lotne

W przypadku stwierdzenia rodzin z piskletami lub młodymi podać należy ich liczbę oraz wielkość w 4 kategoriach wielkości:

- nie większy niż dorosła kokoszka
- wielkości dorosłej krzyżówki
- wielkości dorosłej gęgawy
- wielkości dorosłego łabędzia.

Ważne jest **podanie informacji z tzw. kontroli zerowych**, kiedy w czasie kontroli stanowiska nie wykryto gatunku.

Siedlisko lęgowe charakteryzujemy wybierając odpowiednie opcje wpisane na karcie stanowiska. Jeśli na karcie nie ma odpowiedniej opcji (np. specyficzne siedlisko), należy podać jego charakterystykę. Informacje dodatkowe wpisujemy w uwagach.

Wypełnione karty stanowisk oraz mapy z naniesionymi lokalizacjami stanowisk prosimy przesłać **do połowy września**. Nadesłanie danych w tym terminie umożliwi sprawne

opracowanie wyników i wydanie raportu. Zgromadzenie kompletnych materiałów jest ważnym elementem naszej zespołowej pracy.

Bezpieczeństwo i zdarzenia losowe

Każdy z uczestników prac terenowych powinien zadbać o bezpieczeństwo swoje i innych osób. W przypadku ewentualnych wypadków w trakcie prowadzonych prac organizatorzy nie ponoszą za nie odpowiedzialności. Wejście na teren prywatny należy uzgadniać z właścicielem (szczególnie istotne podczas kontroli stawów rybnych, gdzie obserwator może być traktowany przez obsługę gospodarstwa rybnego jako potencjalny kłusownik).

Jeśli zdarzenia losowe uniemożliwią Tobie wykonanie liczeń (czy też jednego liczenia), bardzo prosimy o jak najszybszy kontakt z koordynatorem. W niektórych awaryjnych sytuacjach będzie możliwe wykonanie liczenia przez innego obserwatora.

Zachowanie ciągłości liczeń w kolejnych latach na tych samych powierzchniach i do tego wykonanych zgodnie z powtarzalną metodą, są kluczowe jeśli chodzi o wartość materiału oraz jego przydatność do opracowań.

Wszelkie wątpliwości dotyczące niniejszego programu w ramach Monitoringu Gatunków Rzadkich prosimy kierować na adres:

**Maria Wieloch lub Arkadiusz Sikora, Zakład Ornitologii PAN, Nadwiślańska 108, 80-680
Gdańsk 40
tel. (0-58) 308-07-59, fax (0-58) 308-09-82, e-mail: mwieloch@stornit.gda.pl lub
sikor@stornit.gda.pl**

Monitoring Gatunków Rzadkich

(karta stanowiska)

Łabędź krzykliwy

Rok	Województwo		Obserwator
Nr stanowiska	Gmina		
Koordynaty	Nazwa najbliższej miejscowości – odległość		Adres pocztowy, e-mail, telefon
	Nazwa zbiornika		

(pomiąć wypełnianie szarych pól)

Wyniki kontroli

Numer kontroli	Data	Wynik
1.		
2.		<p>Wielkość młodych (podkreślić):</p> <ul style="list-style-type: none">- nie większy niż dorosła kokoszka- wielkości dorosłej krzyżówki- wielkości dorosłej gegawy- wielkości rodzica (ptaka dorosłego)

Kryteria lęgowości:

- O** - jednorazowa obserwacja pojedynczego ptaka w siedlisku lęgowym
- R** - obserwacja rodziny (jeden ptak lub para) z lotnymi młodymi
- P** - para ptaków obserwowana w siedlisku lęgowym
- KT** - tokująca lub kopulująca para
- NP** - zaniepokojenie jednego ptaka lub pary wskazujące na obecność lęgu
- BU** - budowa gniazda
- GNS** - świeże gniazdo
- WYS** - gniazdo wysiadywane
- JAJ** - gniazdo z jajami, lub skorupy jaj w gnieździe
- PIS** - gniazdo z piskletami
- MŁO** - młode poza gniazdem, nietotne lub słabo lotne

Charakterystyka stanowiska

(zakreślić opcję i podać procent)

Typ zbiornika	Wielkość zbiornika (ha)	Otoczenie zbiornika (podać z dokładnością do 10%; otoczenie całego zbiornika =100%)	Roślinność wynurzona (podać z dokładnością do 10%; powierzchnia roślinności wynurzonej na całym zbiorniku =100%)
Oczko (do 1 ha)	do 1	Las	Szuwar trzcinowy
Jezioro	1,1-5,0	Łozowisko	Szuwar pałkowy
Starorzecze	5,1-10,0	Łąka	Pło torfowcowe
Rzeka	10,1-50,0	Zboże	Turzycowisko
Zbiornik zaporowy	50,1-100,0	Okopowe	Skrzypy
Staw	100,1-500,0	Łąka	Łozy
Rozlewisko	500,0-1000,0	Nieużytek	Sity
Torfianka	>1000	Nieużytek	Inne
Żwirownia	Dokładnie	Zabudowa	
Inne		Inne	

Penetracja zbiornika i jego sąsiedztwa – do 100 m od brzegów (opisać)	Uwagi (np. przyczyny porzucenia stanowiska, dodatkowa charakterystyka siedlisk)
Mała	
Średnia	
Znaczna	